

Sanja Zubčić – Ivana Sanković

AKCENATSKI TIPOVI PRIDJEVA U MJESNOME GOVORU TRTNA

*dr. sc. Sanja Zubčić, Filozofski fakultet, Rijeka –
Ivana Sanković, Filozofski fakultet, Zagreb, izvorni znanstveni članak*

UDK 811.163.42'282'342.8 (497.5 Trtni)

U radu se analiziraju akcentatski tipovi pridjeva u mjesnome govoru Trtna, koji je dijelom čakavskoga ekavskoga dijalekta i pokazuje znatne sličnosti s ostalim govorima kastavske skupine pa joj, u tom smislu, može biti reprezentantom. Terenskim se istraživanjem prikupljen materijal akcentatski klasificira i uspoređuje s trima polazišnim akcentatskim tipovima. Utvrđuju se odstupanja u odnosu na ishodišni sustav i u odnosu na susjedne sjeverozapadne čakavske govore. Prema rezultatima se tih odstupanja pretpostavljaju pravci jezičnoga razvoja. Govor se Trtna izdvaja veoma arhaičnom akcentatskom značajkom: brojnošću pridjeva s očuvanim dugosilaznim naglaskom na nastavku u određenome liku.

Ključne riječi: *hrvatski jezik, čakavsko narječje, kastavski govori, pridjevi, akcentatski tipovi, dugosilazni naglasak*

Iako su temelji istraživanju čakavske akcentuacije s morfološkoga aspekta u hrvatskoj dijalektološkoj literaturi postavljeni još početkom druge polovice prošloga stoljeća (v. M. Moguš, 1966: 63–103), brojniji su se radovi takve tematike pojavili tek pri njegovu kraju, odnosno početkom 21. stoljeća¹. S druge strane strani slavisti znatno češće pristupaju čakavskoj akcentuaciji upravo s toga aspekta, budući da im to pomaže u rekonstrukciji praslavenske prozodije, što je jedan od glavnih predmeta njihova zanimanja (usp. primjerice H. P. Houtzagers, 1985: 1–3, 41–165; J. Kalsbeek, 1998: 76–125, 142–155, 192–254; K. Langston, 1999 i 2006: 131–236).

U ovome se radu prezentiraju rezultati istraživanja akcentatskih tipova pridjeva u jednome od kastavskih govora – govoru Trtna. Trtni su dio naselja Viškovo, koje se nalazi na području Kastavštine, a dosad nisu opisani na razini govora, već samo dijalekta.

¹ Na čakavskome su području zasad cjelovito istraženi tek akcentatski tipovi senjskoga govora (v. M. Moguš, 1966) i grobničke skupine govora (v. S. Zubčić, 2001). Ostali se radovi bave pojedinim segmentima (usp. primjerice M. Menac-Mihalić, 1995; S. Vranić, 2004; S. Zubčić, 2003 i 2004).

U suvremenoj su dijalektološkoj literaturi određeni sastavnicom sjeveroistočnoga istarskoga poddijalekta² čakavskoga ekavskoga dijalekta. Prema akcenatskim kriterijima mjesni je govor Trtna,³ kao i svi kastavski govori, dijelom sjeverozapadnih čakavskih govora jer u određenome liku nekih pridjeva te u prezentu glagola e-tipa koji imaju naglasak na istome mjestu u infinitivnoj i prezentskoj osnovi ima metatonijski cirkumfleks (W. R. Vermeer, 1982: 325; S. Zubčić, 2006: 117–119).

Za određivanje je akcenatskih tipova pridjeva važan suodnos dvaju likova, koji, “premda su dvije posebne morfološke riječi, imaju osnove istoga leksičkoga značenja pa time ulaze u isti akcenatski tip.” (S. Zubčić, 2001: 29)⁴ Naime osim gramatičkih kategorija roda, broja i padeža pridjevi u hrvatskome jeziku pokazuju i kategoriju određenosti, odnosno neodređenosti. Određeni se i neodređeni likovi pridjeva razlikuju u značenju, sklonidbi i naglasnim obilježjima. Razlika u tipu sklonidbe propisana je morfološkom normom suvremenoga hrvatskoga standardnoga jezika, premda se u govornoj praksi i u organskim idiomima ona narušava i prevladava sklonidba određenoga lika pridjeva. U čakavskome je narječju čest gubitak imeničke sklonidbe pridjeva, zbog čega i neodređeni likovi imaju nastavke zamjeničko-pridjevske deklinacije. Tako relevantnima za razlikovanje dvaju likova postaju naglasci (usp. S. Zubčić, 2001: 11; M. Moguš, 1966: 74; K. Langston, 2006: 175). Morfološka je razlika među dvama likovima dobro očuvana samo u nominativu jednine pridjeva muškoga roda, a imenička deklinacija reliktno u pojedinim frazeologiziranim izrazima, kao npr. *do kasna* (v. primjerice K. Langston, 2006: 175; H. P. Houtzagers, 1985: 127).

Istraživanje je provedeno metodom upitnika na korpusu od sedamdeset i sedam pridjeva, i to tijekom dvaju susreta s informanticama⁵, a naknadno su još provjereni pojedini dvojbeni rezultati. Ispitivao se naglasak nominativa jednine obaju pridjevskih likova, neodređenoga i određenoga. Upitnik je za neodređeni lik sadržavao pitanja za

² Termin je *sjeveroistočni istarski poddijalekt* uvela u dijalektološku literaturu Silvana Vranić u svojoj doktorskoj disertaciji, kasnije prilagođenoj za objavljivanje i tiskanoj 2005. godine. Za središte su toga poddijalekta, u kojemu se mjesto nalazi, utvrđene izrazito konzervativne jezične značajke, kako na fonološkoj tako i na morfološkoj razini: najveća konzekventnost u ekavskoj zamjeni jata, stari troakcenatski sustav, jedinstvena refleksacija poluglasa u /a/, zamjena protojezičnih fonema /q/ i /l/ fonemom /u/, neuvjetovanost artikulacije vokala akcentuacijom, alomorf nepalatalne deklinacije u relacijskim morfemima G jd. i NAV mn. imenica ž. r. a-osnova, nesinkretizirani oblici relacijskih morfema u DLI mn. imenica m. i s. r. itd. V. više u S. Vranić (2005: 325–334).

³ Prema klasifikaciji što ju je uspostavio W. R. Vermeer mjesni bi govor Trtna, uz istražene govore Kastva, Marčelja i Viškova, ulazio u grupu koju autor nazivlje *Kastav-like dialects* (1982: 325).

⁴ Detaljnije o razlozima objedinjavanja paradigmi određenoga i neodređenoga lika pridjeva v. u istome djelu, str. 11–12.

⁵ Informantica je bila Tanja Dukić (r. 1961.), podrijetlom iz sela imenom Trtni, koje je dio naselja Viškovo, ali živi u Viškovu (Svetom Mateju). U istraživanju je pomogla i njezina kći Nina Dukić (r. 1984.) te im objema zahvaljujemo na pomoći. Susret je s dvjema različitim generacijama govornika bio vrlo važan jer je potvrdila da se doista ovjerava sinkronijska razina, a ne govor koji se danas više ne može pronaći na terenu i reliktno je kakva starijega razdoblja. Zapravo smo ispitivale stariju govornicu, a uloga je mlađe bila “kontrolna”: pratiti ostarvaje i reagirati na one koje mlađe generacije više ne bi ovjerile.

sva tri roda, dok su pitanja za određeni lik obuhvaćala samo muški rod, budući da je naglasak svih rodova isti (usp. primjerice S. Zubčić, 2001: 128–201 ili I. Zoričić, 1998: 24). Razlog je neispitivanju množinskih oblika taj što je naglasak pridjeva u nominativu množine svih triju rodova neodređenoga lika jednak onomu u muškome rodu jednine (v. S. Zubčić, 2001: 128–201).

U domaćoj se i stranoj slavističkoj literaturi pri akcentatskoj klasifikaciji pridjeva pozlaži od akcentatske tipologije koja je pretpostavljena za praslavenski jezik. Tako C. S. Stang (1965: 100) izdvaja tri osnovna akcentatska tipa, potpuno podudarna s akcentatskim tipovima imenica:

a-tip sa stalnim mjestom naglaska na osnovi,

b-tip sa stalnim mjestom naglaska na nastavku,

c-tip s pomičnim mjestom naglaska, odnosno onaj u kojemu alternira mjesto naglaska na osnovi i na nastavku.

Ovakvu akcentatsku tipologiju prihvaćaju i sljedbenici moskovske akcentološke škole na čelu s V. A. Dyboom (1990: 9), te oni iz nizozemske, leidske akcentološke škole, s time da je oni prilagođavaju korpusu istraživanja pa tako H. P. Houtzagers (1985: 115–122) i J. Kalsbeek (1998: 142–146) trima osnovnim tipovima dodaju još i četvrti, d-tip sa silinom na nastavku u svim oblicima.⁶ Američki je slavist E. Stankiewicz (1993: 125–131) korigirao Stangovu tipologiju polazeći od toga da akcentatski tipovi glagola i imenica nisu podudarni. On također razlikuje tri akcentatska tipa: α – akutski tip, sa stalnim mjestom naglaska na osnovi; β – oksitonalni tip, sa stalnim mjestom naglaska na nastavku i α_0 – cirkumfleksni tip, u kojemu je naglasak na početnome slogu osnovnoga oblika, tj. u N jd. m. r. neodređenoga lika pridjeva (1993: 26, 125–131), ali u vezu dovodi akutski i cirkumfleksni tip. Svi američki slavisti ne slijede nužno ovakvu tipologiju pa se K. Langston u svojoj monografiji o akcentatskoj tipologiji u čakavskome narječju (2006: 177–184) priklanja Stangovoj tipologiji. Radi funkcionalnosti, slijeđenja europske tradicije i mogućnosti usporedbe u ovome će radu biti primijenjena Stangova akcentatska tipologija.

U recentnoj su čakavološkoj literaturi zamjetna dva različita pristupa pri klasifikaciji pridjeva u akcentatske tipove: prvi klasificira zasebno akcentatske tipove neodređenoga i zasebno one određenoga lika pridjeva (v. K. Langston, 2006: 177–184), a drugi ih pri klasifikaciji prikazuje zajedno, budući da je naglasak određenoga lika ovisan o naglasku neodređenoga (H. P. Houtzagers, 1985: 115–122, J. Kalsbeek, 1998: 142–146, I. Lukežić – S. Zubčić, 2007: 91–108). Za potrebe se ovoga rada pokazala funkcionalnijom podjela prema kombiniranu kriteriju, i to zbog specifičnosti naglaska u određenome liku

⁶ D-tip samo naizgled kolidira s b-tipom, no u dvama čakavskim govorima (kao i u svim ostalima) koji su autorima bili predmetom istraživanja u b-tipu je naglasak na nastavku u svim oblicima izuzev N jd. m. r. neodređenoga lika pridjeva, u kojemu je zbog gubitka primarno naglašenoga poluglasa silina povučena na osnovu. Naprotiv, u d-tip ulaze samo pridjevi određenoga lika koji u tome obliku imaju nastavak, i to naglašen (*novi*).

u istraživanome govoru. Pridjevi su u ovome radu tako razvrstani u akcentatske tipove prema kriteriju njihova naglasaka u neodređenome liku, ali se prikazuju i tumače zajedno i neodređeni i određeni lik. U govoru se Trtna naime čuva vrlo arhaična značajka u akcentuaciji, danas izgubljena u mnogim govorima⁷: dugosilazni naglasak na nastavku⁸ u određenome liku pridjeva.⁹ Očuvanost takva naglasaka u ovome mjesnome govoru ima iznimnu važnost, no opozicija između starijih i novijih akcentatskih oblika u određenome liku pridjeva nije relevantan kriterij za klasifikaciju pridjeva u akcentatske tipove.

Akcentatski tip *a*

Ovaj akcentatski tip čine pridjevi koji imaju stalan naglasak na osnovi. Ovisno o vrsti naglasaka može ih se razvrstati u nekoliko podtipova. Pojedini pridjevi koji pripadaju ovom tipu u površinskoj strukturi nisu jednaki, većinom zbog različitih tipova duljenja¹⁰, no podudaraju se na dubinskoj razini.

a.1. Prvi podtip uključuje pridjeve koji imaju uvijek kratkosilazni naglasak na istome mjestu na osnovi, kao što su to primjerice *bědast, bėdasta, bėdasto (bėdasti); čist, čista, čisto (čisti); řicast, řicasta, řicasto (řicasti); sīt, sīta, sīto (sīti); slădak, slătka, slătko (slătki); strĕm, strĕma, strĕmo (strĕmi¹¹); trĕd, trĕda, trĕdo (trĕdi).*

a.1.1. Pojedini pridjevi imaju zanaglasnu dužinu u N j.d. m. r. neodređenoga lika, koja je rezultat duljenja u slogu zatvorenu sonantom, pa ih se može izdvojiti kao prvi potpodtip ovoga podtipa: *bĭstār, bĭstra, bĭstro (bĭstri); blătān, blătna, blătno (blatni); čūdān, čūdna, čūdno (čūdni); kisěl, kisela, kiselno (kiselī); lăčān, lăčna, lăčno (lăčni); mőkār, mőkra, mőkro (mokrī); mřšāv, mřšava, mřšavo (mřšavi); plěsniv, plěsniva, plěsnivo (plěsnivi); sĭrōv, sĭrova, sĭrovo (sĭrovi); tĕpāl, tĕpla, tĕplo (tĕpli).*

Od navedenih su primjera pridjevi *bĭstār, bĭstra, bĭstro (bĭstri); blătān, blătna, blătno (blatni); čist, čista, čisto (čisti); mőkār, mőkra, mőkro (mokrī); slădak, slătka, slătko (slătki)* i *trĕd, trĕda, trĕdo (trĕdi)* izvorno bili dijelom akcentatskoga tipa *c*, s naglaskom na

⁷ U većini je čakavskih govora takav naglasak očuvan reliktno "u petrificiranim terminološkim sintagmama, frazemima ili onomastičkoj građi [...]" (S. Zubčić, 2004: 629). O tome će biti nešto više riječi kasnije.

⁸ U radu se koriste termini *osnova* i *nastavak* zbog uobičajenosti i funkcionalnosti u akcentologiji.

⁹ Takvi akcentatski relikti omogućuju zaključak o najstarijem naglasaku u određenome liku pridjeva: dugosilaznome na nastavku, kojemu je mogla prethoditi prednaglasna kraćina ili dužina. Ovisno o kvantiteti penultime pri njegovu se pomaku ostvario akut, na dugoj, ili kratki naglasak, na kratkoj penultimi. Osim takva se naglasaka u određenome liku mogao ostvarivati kratkosilazni naglasak na osnovi te je postojala mogućnost njegova duljenja u dugosilazni. Takav su naglasak, dakle stalan naglasak na osnovi, imali pridjevi nekada naglašeni praslavenskim akutom: "Usporedi li se ovaj zaključak sa zaključkom izvedenim o akcentatskim značajkama glagola podložnih sjevernočakavskoj metatoniji očito je da su u sjeverozapadnim čakavskim govorima metatoniji podložni oni glagoli i pridjevi sa stalnim mjestom naglasaka, a kako je u praslavenskome jeziku samo akut bio nepomičan naglasak, te su paradigme bile naglašene akutom." (S. Zubčić, 2006: 92)

¹⁰ O različitim tipovima duljenja u čakavskome narječju v. detaljnije u K. Langston (2006: 106–129).

¹¹ U mlađih se generacija više ne bilježi takav naglasak, već je došlo do pomaka, čime je akcentuacija određenoga lika pridjeva izjednačena s onom neodređenoga.

nastavku u ž. r. neodređenoga lika, a razlikovali su se samo u kvantiteti penultime, koja je u posljednjega pridjeva bila duga, a u ostalih kratka. O primarnoj pripadnosti može posvjedočiti usporedna analiza, ali i dugi silazni naglasak na nastavku pridjeva određenoga lika, koji se nije ostvarivao u pridjeva akcentatskoga tipa *a*.

Starije je mjesto naglaska, s kratkim naglaskom na ultimi u jednini ž. r. neodređenoga lika pridjeva *čistä, slatkä, bisträ, blatnä, mokrä*, očuvano u grobničkom govoru.¹² Isto je i s pridjevom *trädä*, koji ima primarno dug slogotvorni sonant osnove i koji se u govoru Trtna, kao i u dijelu grobničkih govora, pokraćuje zbog distribucijske zapreke za ostvarivanjem duge inačice. Pridjev *tëpäl* u grobničkom je govoru dijelom toga istoga tipa i glasi *tëpäl, teplä, tëplo (tëpli)*. U govoru je Orleca¹³ i u obliku s. r. jd. kratki naglasak na nastavku (*teplö*), dok je akut na osnovi u neodređenome liku m. r. i u određenim likovima toga pridjeva rezultat sekundarnoga duljenja. U govoru je Novoga Vinodolskoga¹⁴ u određenome liku pridjeva zabilježen i ostvaraj *čisti*.¹⁵

Pomak siline na vokal osnove u jednini ž. r. neodređenoga lika pridjeva posljedica je paradigmatškoga ujednačavanja mjesta naglaska na osnovi.

a.1.2. Ovaj potpodtip čini samo jedan pridjev: *křvāv, křvāva, křvāvo (křvāvī)*, koji je izvorno bio dijelom *c*-tipa i u ž. r. imao naglašen nastavak (*křvāvä*). Nova je akcentatska tipologija rezultat paradigmatškoga ujednačavanja mjesta naglaska, inače zabilježena i u imenica.

a.1.3. U treći potpodtip ulaze pridjevi s kratkosilaznim naglaskom na osnovi u N jd. m. r. neodređenoga lika, a s akutom u ostalim oblicima: *tānak, tānka, tānko (tānkī)*. Akut je podrijetlom od kratkosilaznoga naglaska produljena pred sonantom kojim završava slog. Kada je sonant i na dočetu osnove u m. r. neodređenoga lika, na dočetnome se slogu ostvaruje zanaglasna dužina: *modērān, modērna, modērno (modērni); originālān, originālna, originālno (originālni)*.

a.1.4. Četvrti potpodtip čine pridjevi na čijoj osnovi alterniraju kratkosilazni i dugosilazni naglasak, i to prema pravilu da se kratkosilazni naglasak javlja u svim oblicima neodređenoga lika, a dugosilazni u određenome liku. To se duljenje kratkoga naglaska u neocirkumfleks u kategoriji određenoga lika pridjeva¹⁶ naziva sjeverno-

¹² Naglasak pridjeva iz grobničkoga govora ekscerpiran je iz I. Lukežić – S. Zubčić (2007: 90–109).

¹³ Podaci za govor Orleca ekscerpirani su iz H. P. Houtzagers (1985: 110–129).

¹⁴ Podaci za govor Novoga Vinodolskoga ekscerpirani su iz triju izvora: A. Belić (1909), K. Langston (2006) i S. Zubčić (2004).

¹⁵ Primjeri s dugosilaznim naglaskom na nastavku u određenome liku pridjeva bili su već 1909., prilikom Beličeva istraživanja, u gubljenju i češćima su bivali oblici s kratkosilaznim na osnovi i zanaglasnom dužinom. U recentnim je istraživanjima (S. Zubčić, 2004) utvrđeno da je takav naglasak danas vrlo rijedak. Budući da nije bilo moguće provjeriti sve pridjeve za potrebe ovoga rada, u takvih je navođeno starije stanje, no valja imati na umu da je vrlo vjerojatno u tim dubletama danas prevladao noviji oblik.

¹⁶ Nejasna je Kortlandtova tvrdnja: "U kastavskome je govoru neocirkumfleks generaliziran u određenome liku pridjeva." (F. H. H. Kortlandt, 1976: 9; prevele I. S. i S. Z.) Naime niti je dugosilazni naglasak u određenome liku svih pridjeva, niti je u određenome liku svih pridjeva koji u neodređenome liku imaju kratkosilazni naglasak na osnovi. Budući da je F. H. H. Kortlandt to istaknuo nakon odlomka o sjevernočakavskoj metatonezi

čakavskom metatonijom. Ovisno o dočetu osnovne, postoji nekoliko akcentatskih inačica ovoga potpodtipa. Osnovni obrazac ima kratkosilazni naglasak u svim oblicima neodređenoga lika: *bodjät, bodjätä, bodjätö (bodjätî); bogät, bogätä, bogätö (bogätî); bradät, bradätä, bradätö (bradätî); düg, dügä, dügö (dügî); glavät, glavätä, glavätö (glavätî); kamenüt, kamenüta, kamenüto (kamenüti); rogät, rogätä, rogätö (rogätî); släb, släba, släbo (släbi)*. Pridjevi čija osnova završava sonantom imaju zanaglasnu dužinu u N jd. m. r. neodređenoga lika: *bezobräsän, bezobräsna, bezobräsno (bezobräsni); želězän, želězna, želězno (želězni)*. Ako je naglasak na jedinome ili dočetnome slogu osnovne koji završava sonantom, kratkosilazni se naglasak dulji u akut, koji može sekundarno biti neutraliziran dugosilaznim: *črjën, črjëna, črjëno (črjëni); debël, debëla, debëlo (debëli); pijän, pijäna, pijäno (pijäni); stâr, stära, stäro (stâri); strašjiv, strašjiva, strašjivo (strašjivi); trdogläv, trdogläva, trdoglävo (trdoglävi)*.

Pridjev *črjën, črjëna, črjëno (črjëni)* izvorno je pripadao akcentatskomu tipu *b*, s naglaskom na nastavku.¹⁷ Takva je tipologija i danas očuvana u grobničkim govorima i u govoru Orleca. U govoru je Trtna paradigma zahvaćena analoškim ujednačavanjem mjesta naglasaka na osnovi. Premda se kratki naglasak dulji i u određenome liku pridjeva *stâr, stära, stäro (stâri)*, metatonija se u tome pridjevu ne može nazvati sjevernočakavskom jer se s istim naglaskom ostvaruje i u drugim sustavima.¹⁸

a.2. Drugi podtip uključuje pridjeve koji imaju uvijek dugosilazni naglasak na osnovi, kao primjerice *štimän, štimäna, štimäno (štimäni)*.

Danas su dijelom ovoga potpodtipa i pridjevi koji to dijakronijski nisu bili, već su bili dijelom *c*-tipa, s naglašenim nastavkom i dugom penultimom u ž. r., a dugosilaznim naglaskom naglašenom osnovom u jednini *m*. i *s*. r. neodređenoga lika pridjeva, u kojih je došlo do pomaka siline u ž. r. na dugi vokal osnovne, na kojemu se potom ostvaruje dugi silazni naglasak kako bi, osim mjesta naglasaka, bila ujednačena i njegova vrsta. Zbog pojačane sklonosti da se u slogu zatvorenu sonantom ostvaruje akut, u muškome je rodu moguća i ta promjena. Tako su u istraženome govoru zabilježeni primjeri: *bël, bëla, bëlo (bëli)*, ali i *glüh, glüha, glühö (glühi); lëp, lëpa, lëpo (lëpi)*. Izuzev ovdje popisanih triju primjera, u govoru je Trtna dobro očuvan primarni akcentatski *c*-tip i u glavnini primjera ne dolazi do pomaka.

u govoru Novog Vinodolskog, gdje je ona u kategoriji pridjeva vrlo rijetka i gotovo je uopće nema, čini se da je autor zapravo samo svoju tvrdnju formulirao nedovoljno precizno i da je želio istaknuti veću proširenost sjevernočakavske metatonije u govoru Kastva u odnosu na Novi.

¹⁷ U N jd. m. r. neodređenoga lika naglašen je bio poluglas, no njegovom redukcijom naglasak se pomiče na penultimu, na kojoj se zbog zatvorenosti sloga sonantom kratkosilazni dulji u akut. Na sinkronijskoj je razini naglasak na dočetu osnovne.

¹⁸ "Pritom se u izoglosi određenih pridjeva izdvajaju primjeri tipa *stâri, mälî, prävî* koji se potvrđuju i u suvremenome standardnome hrvatskome jeziku, u ostalim dvama narječjima i u doseljničkim govorima smještenim u sjeverozapadnome čakavskome arealu u kojima nema metatonije u kategoriji prezenta glagola. Stoga takvi primjeri nisu razlikovni niti određujući za sjeverozapadne čakavske govore [...]" (S. Zubčić, 2006: 36–37)

a.3. Treći podtip čine pridjevi čija je osnova u svim oblicima naglašena akutom: *grīntast, grīntasta, grīntasto (grīntasti)*.

a.3.1. Pridjevi čija osnova završava sonantom u N jd. m. r. neodređenoga lika – kao npr. *mūnjēn, mūnjena, mūnjeno (mūnjeni)*; *šlāmpāv, šlāmpava, šlāmpavo (šlāmpavi)*; *špārān, špārna, špārno (špārni)*, imaju u tome obliku zanaglasnu dužinu i dio su prvoga potpodtipa trećega podtipa. Iz navedenih je primjera evidentno da se radi ili o riječima stranoga podrijetla ili o pozicijski uvjetovanu akutu (u slogu zatvorenu sonantom) pa je moguće zaključiti da je ovo noviji akcentatski podtip.

Pridjev *žējān, žējna, žějno (žėjni)*, kao i prethodno opisan pridjev *črjēn, črjēna, črjēno*, izvorno je bio dijelom akcentatskoga tipa *b*, s naglaskom na nastavku u svim trima rodovima neodređenoga lika, tako je u grobničkom *žējān, žējnā, žějno*. U govoru je Trtna vjerojatno ponajprije došlo do pomaka u s. i ž. r. (*žējān, žējna, žějno*), a potom i u m. r.

Akcentatski tip *b*

Pridjevi u ovome akcentatskome tipu imaju naglasak na nastavku u svim oblicima neodređenoga lika. Izuzetkom se može učiniti N jd. m. r., gdje je naglasak na početku osnove, međutim izvorno je u tome obliku naglašen bio poluglas, a njegovom redukcijom naglasak se pomiče na penultimu.

b.1. Prvi podtip uključuje pridjeve koji u N jd. m. r. neodređenoga lika imaju kratkosilazni naglasak na početku osnove, u ž. i s. r. istoga lika kratkosilazni na nastavku: *dubōk, dubokā, dubokō (dubōki)*¹⁹; *širōk, širokā, širokō (širōki)*; *visōk, visokā, visokō (visōki)*. U određenome je liku dugosilazni naglasak na osnovi, a riječ je o metatonijskome naglasku, karakterističnome za sjeverozapadne čakavske govore.

b.1.1. Poseban potpodtip toga akcentatskoga podtipa čine pridjevi s jednakom akcentuacijom, ali s dugom penultimom u svim oblicima neodređenoga lika: *krātāk, krātkā, krātkō (krātki)*; *rēdāk, rētkā, rētkō (rētki)*.

b.2. U drugi podtip ulazi pridjev *gōl, golā, golō (gōli)*, s kratkosilaznim naglaskom na nastavku u ž. i s. r. neodređenoga lika, a u N jd. m. r. s akutom na osnovi.

b.2.1. Pridjevi s takvom akcentuacijom, ali dugom penultimom mogu se izdvojiti u zaseban potpodtip ovoga podtipa: *smēšān, smēšnā, smēšnō (smēšni)*; *trējān, trējnā, trējnō (trējni)*; *trūdān, trūdnā, trūdnō (trūdni)*. Navedeni se primjeri razlikuju u arhaičnosti naglaska određenoga lika: dok je u posljednjem primjeru očuvan izvorni naglasak, u prvih se dvaju primjera ostvaruje metatonijski cirkumfleks.

¹⁹ Iako su danas u mjesnome govoru zastupljeni ti oblici, informantice su nas izvijestile da se "nekada govorilo i *gūmbōk*", no same ističu da je riječ o starijim oblicima koji se više ne rabe.

Akcentatski tip c

U pridjeva ovoga akcentatskoga tipa naglasak alternira između osnove i nastavka.

c.1. Prvi podtip čine pridjevi koji u N jd. m. i s. r. neodređenoga lika imaju dugosilazni na osnovi, u ž. r. kratkosilazni naglasak na nastavku uz prednaglasnu dužinu, a u određenome liku akut na osnovi: *blēd, blēdā, blēdo (blēdi); drāg, drāgā, drāgo (drāgi); jāk, jākā, jāko (jāki); mlād, mlādā, mlādo (mlādi); nāg, nāgā, nāgo (nāgi); sūh, sūhā, sūho (sūhi); slēp, slēpā, slēpo (slēpi)*. Dijakronijski gledano, ovaj je akcentatski podtip nekada bio jedno sa sljedećim dvama podtipovima.

c.2. U drugi podtip ulaze pridjevi koji imaju akut na osnovi u N jd. m. r. neodređenoga lika, a u ostalim se rodovima i određenome liku podudaraju s prethodnim podtipom: *cēl, cēlā²⁰, cēlo (cēli); cēn, cēnā, cēno (cēni); gnjil, gnjilā, gnjilo (gnjili); kriv, krivā, krivo (krivi); lēn, lēnā, lēno (lēni); sām, sāmā, sāmo (sāmi); živ, živā, živo (živi)*. U N jd. m. r. trebao bi se ostvariti dugosilazni naglasak, no budući da je slog zatvoren sonantom, ostvaruje se akut.

c.3. Treći podtip uključuje pridjeve *črn, črnā, črno (črni); grđ, grđā, grđo (grđi); ūzak, uskā²¹, ūsko (uskī)* koji imaju kratkosilazni naglasak na osnovi u svim oblicima neodređenoga lika osim ž. r., u kojemu je naglašen nastavak, a s različitim naglaskom u određenome liku. Da u govoru Trtna nije ukinuta opreka po kvantiteti na samoglasnome /r/, prvi bi od tih pridjeva vjerojatno pripadao drugomu podtipu, a drugi prvomu podtipu ovoga akcentatskoga tipa, s obzirom na dočetak osnove u N jd. m. r. neodređenoga lika. U posljednjih je dvaju pridjeva očuvan arhaični naglasak u određenome liku.

c.3.1. Prema navedenome opisu prethodnoga podtipa u njega ulazi i pridjev *mřzāl, mřzālā, mřzlo (mřzli²²)*, no u N jd. m. r. neodređenoga lika ima zananaglasnu dužinu zbog sonanta koji zatvara slog, pa ga se može izdvojiti u zaseban potpodtip.

c.4. U četvrtome su podtipu pridjevi s akutom naglašenim dočekom osnove u N jd. m. r. neodređenoga lika, kratkosilaznim naglaskom na nastavku u ž. r. neodređenoga lika te istim naglaskom, ali na osnovi u s. r. i određenome liku: *mrtāv, mrtvā, mřtvo (mřtvi)*. Akut je u N jd. m. r. neodređenoga lika nastao duljenjem kratkosilaznoga naglaska u slogu zatvorenu sonantom. U grobničnome su i novljanskome govoru naglašeni vokali nastavka u ž. i s. r. neodređenoga lika, što svjedoči o tome da je ovaj pridjev izvorno bio dijelom akcentatskoga tipa *b*.

²⁰ Oblik koji je informantica ovjerila je *cēlā*, no njezina je kći upozorila da se rabi i oblik *cēla*, što je tada potvrdila i informantica. Ne radi se međutim o generacijskoj polarizaciji jer obje koriste oba oblika.

²¹ Ovjeren je i oblik *ūska*. Informantice su napomenule da je on češći kada je pridjev dio imenskoga predikata, a *uskā* kada je pridodan kao atribut imenici.

²² Ovaj je naglasak generacijski polariziran. Dok starija informantica i dalje ovjerava naglasak na nastavku, njezina ga kći izgovara s pomakom: *mřzli*.

c.5. Peti podtip čine pridjevi koji imaju kratkosilazni naglasak na nastavku u ž. i s. r. neodređenoga lika, u N jd. m. r. istoga lika kratkosilazni naglasak na osnovi, a u određenome liku dugosilazni na nastavku, kao u *döbār, dobrä, dobrö (dobri)*.

c.6. Šesti podtip čine pridjevi tipa *sträšän, sträšnä, sträšno (sträšni); vrëdän, vrëdnä, vrëdno (vrëdni)*, koji u N jd. m. r. imaju naglašen dočetak osnove, u ž. r. naglasak na nastavku, a u srednjem rodu naglašen početak osnove dugosilaznim naglaskom. Ova su dva pridjeva izvorno pripadala akcenatskomu tipu *b*, s naglaskom na nastavku u svim oblicima neodređenoga lika, no potom je naglasak u s. r. pomaknut na dugu penultimu, što je dovelo do promjene akcenatskoga tipa. Akut je u N jd. m. r. podrijetlom od kratkoga naglaska produljena u slogu zatvorenu sonantom.

Dio istraživača (usp. tako H. P. Houtzagers, 1985: 115–122 i J. Kalsbeek, 1998: 142–146) pridjeve određenoga lika s naglašenim nastavkom svrstava u zaseban akcenatski tip, *d*-tip. Iz navedene je akcenatske analize pridjeva u mjesnome govoru Trtna razvidno da su ti pridjevi uvijek vezani uz one pridjeve neodređenoga lika koji su bili dijelom praslavenskoga *c*-tipa i u kojih alternira mjesto naglaska na osnovi i na nastavku. Stoga je u ovome slučaju takve pridjeve funkcionalno svrstati u akcenatski tip *c*.

U suvremenim su sjeverozapadnim čakavskim govorima oblici s dugim silaznim naglaskom na vokalu nastavka određenoga lika pridjeva rijetki. Tijekom recentnih istraživanja na terenu i iz akcentiranih tekstova zabilježeno je nešto primjera u novljanskome govoru²³: *modri* (G *modrôga*), *modrâ*; *večni*; *vedrâ* (A *vedrû*); *žuhki*, a sustavno je očuvan “samo u određenome liku pridjeva *növ*, vjerojatno prema arhaičnome akcentu očuvan u toponimu *Novi*” (S. Zubčić, 2004: 626). U grobničkome se govoru čuva samo kada je razlikovan, pa se značenjski razlikuju *mrtvi* i *mřtvi*, *muški* i *müşki*, *ovi* i *övî*. Arhaičan je akcent primjerice u govoru Orbanica sačuvan u samo šest pridjeva (*fešni*, *krsni*, *lofski*, *ljučki*, *posni*, *muški* ‘muškarac’), a u govoru Orleca u jednome (*morski*) i reliktno u pojedinim toponimima (v. J. Kalsbeek, 1998: 146 i H. P. Houtzagers, 1985: 122). Naprotiv, u mjesnim je govorima Kastavštine, kojih je dio i istraživani govor Trtna, ta izoglosa bila znatno rasprostranjenija. To je moguće iščitati iz sintagmi terminološkoga značenja (*žuhki kôrën* u značenju ‘encijan’; *kapuzni čabār* ‘posuda u kojoj se kiseli kupus’, *lovní päs* ‘lovački pas’, *Pusni pondëjak* ‘ponedjeljak pred Pepelnicom’, *Pusnâ srëdä* ‘Pepelnica’) ili iz frazema i paremiološkoga materijala (*zävît je kod prazji rôg*; *pusni špäši, martinjski fäši*; *nočnâ vedrina* i *kürbina vëra*; *nočnâ vedrina* i *päsjo sränje*), ali je u novijim primjerima potvrđen noviji akcenatski oblik pridjeva (*nöčni tič* u značenju ‘osoba koja redovno ili često veći dio noći provodi izvan kuće (u skitnji, u društvu)’²⁴; *oblëtät kod lovní päs*; *säka novâ metlä dobrö metë*, ali *küpîla san növü mëtlu*²⁵). Terenskim istraživanjem

²³ Prema zapisima A. Belića (1909) već su početkom 20. stoljeća potvrđene akcenatske paradigmatске dublete *čisti* i *čisti*.

²⁴ Tumačenje frazema preuzeto je iz J. Matešić (1982: 539).

²⁵ Navedene sintagme, frazemi i poslovice preuzeti su iz F. Mohorovićić-Maričin (2001), B. Lučić (1997), I. Jardas (1994).

potvrđeni su i stariji akcentatski oblici *friški* i *mrzli*, ali ih govornici teško ovjeravaju te redovito napominju da se nekada tako govorilo, ali danas više ne (S. Zubčić, 2004: 626).

Zaključak

U mjesnome se govoru Trtna u pridjeva ostvaruju sva tri praslavenska akcentatska tipa: *a*, sa stalnim naglaskom na osnovi, *b*, sa stalnim naglaskom na nastavku i *c*, s alternirajućim naglaskom između osnove i nastavka. Iz rezultata je istraživanja razvidno da su inovacije podjednako zahvatile akcentatske tipove *b* i *c*, stoga je moguće pretpostaviti da će budući razvoj ići prema znatnu pojednostavljenju akcentatskih tipova, odnosno da će se težiti stalnome mjestu naglasaka na osnovi i prelasku svih pridjeva u akcentatski tip *a*.

Inovacije se ogledaju u analoškome pomicanju naglasaka, i to ponajprije u pomaku kratkosilaznoga naglasaka s nastavka na osnovu u ženskome rodu neodređenoga lika pridjeva koji su imali naglasak na nastavku. Ta promjena međutim nije još zahvatila sve pridjeve toga tipa i još uvijek je svedena na tek nekoliko primjera, a trenutno u pojedinim primjerima supostoje dva oblika: stariji, bez pomaka i s naglaskom na nastavku, te noviji, s pomakom i naglaskom na osnovi. U pojedinim je pridjeva naglasak pomaknut u svim oblicima neodređenoga lika (npr. *žějān*), a u pridjeva je nekadašnjega akcentatskoga tipa *b* naglasak pomaknut s nastavka na penultimu u ž. i s. r. neodređenoga lika.

Važna značajka koja potvrđuje arhaičnost akcentuacije istraživanoga govora jest čuvanje dugosilaznoga naglasaka na nastavku u određenome liku pridjeva, što je u drugim čakavskim govorima znatno rjeđe i svodi se tek na nekoliko reliktnih primjera. Ta značajka izdvaja istraživani govor kao prvorazrednu građu za istraživanje i rekonstrukciju akcentuacije.

LITERATURA

- BELIĆ, Aleksandar (1935 i 1936) *O rečeničnom akcentu u kastavskom govoru*, Južno-slovenski filolog, sv. 14, str. 151–158 i sv. 15, str. 165–169.
- BELIĆ, Aleksandar (1909) *Zamětki po čakavskimъ govoramъ*, Izvestija otdelenija ruskago jazyka i slovesnosti imperatorskoj Akademii naukъ, tom 14, sv. 2, Petrograd, str. 181–266.
- DYBO, Vladimir A. – ZAMJATINA, Galina I. – NIKOLAEV, Sergej L. (1990) *Osnovy slavjanskoj akcentologii*, Akademija nauk SSSR, Moskva.
- HOUTZAGERS, HUBRECHT Peter (1985) *The Čakavian Dialect of Orlec on the Island of Cres*, Rodopi, Amsterdam.
- JARDAS, Ivo (1994) *Kastavština*, Zbornik Ivan Matetić Ronjgov, knj. 3 (akcentuirao akademik M. Moguš).

- KALSBEER, Janneke (1998) *The Čakavian Dialect of Orbančić near Žminj in Istria*, Rodopi, Amsterdam – Atlanta, GA.
- KORTLANDT, Frederik H. H. (1976) *The Slovene Neo-Circumflex*, *The Slavonic and East European Review*, sv. LIV, br. 1, str. 1–10.
- LANGSTON, Keith (2006) *Čakavian Prosody: The Accentual Patterns of the Čakavian Dialects of Croatian*, Slavica, Bloomington.
- LANGSTON, Keith (1999) *Analyzing the Accentual Patterns of Čakavian Dialects*, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, knj. 11, str. 1–21.
- LUČIĆ, Berto (1997) *Kastavske "domaće" besedi*, *Kastavski zbornik*, knj. 5, str. 139–197. (akcentuirala dr. sc. S. Vranić).
- LUKEŽIĆ, Iva – Zubčić, Sanja (2007) *Grobnički govor XX. stoljeća (gramatika i rječnik)*, Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine, Rijeka.
- MATEŠIĆ, Josip (1982) *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- MENAC-MIHALIĆ, Mira (1995) *Naglasak glagolskog pridjeva radnog u čakavskom narječju*, *Filologija*, knj. 24/25, str. 247–251.
- MOGUŠ, Milan (1966) *Današnji senjski govor*, *Senjski zbornik*, knj. 2, str. 5–152.
- MOHOROVIČIĆ-MARIČIN, Franjo (2001) *Rječnik čakavskoga govora Rukavca i bliže okolice*, Adamić, Rijeka.
- STANG, Christian S. (1965) *Slavonic accentuation*, Universitetsforlaget, Oslo.
- STANKIEWICZ, Edward (1993) *The Accentual Patterns of the Slavic Languages*, Stanford University Press, California.
- VERMEER, Willem Roelof (1982) *On the Principal Sources for the Study of Čakavian Dialects with Neocircumflex in Adjectives and e-Presents*, *South Slavic and Balcan Linguistics (Studies in Slavic and General Linguistics)*, br. 2, Amsterdam, str. 279–341.
- VRANIĆ, Silvana (2005) *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, *Filozofski fakultet u Rijeci*, Rijeka.
- VRANIĆ, Silvana (2004) *Glagolski oblici u govoru Metajne na otoku Pagu*, *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 30, str. 203–241.
- VUKUŠIĆ, Stjepan – ZORIČIĆ, Ivan – GRASELLI-VUKUŠIĆ, Marija (2007) *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
- ZORIČIĆ, Ivan (1998) *Naglasak pridjeva u hrvatskome književnom jeziku*, *Pedagoški fakultet u Puli*, Pula.
- ZUBČIĆ, Sanja (2006) *Akcentatski tipovi imenica i glagola u sjeverozapadnim čakavskim govori-ma (dijakronijski i sinkronijski aspekt)*, doktorska disertacija u rukopisu, Rijeka.
- ZUBČIĆ, Sanja (2004) *Akcent pridjeva u nekim sjeverozapadnim čakavskim govori-ma*, *Riječki filološki dani*, knj. 5, str. 619–632.

ZUBČIĆ, Sanja (2003) *Akcent glagolskoga pridjeva radnoga u sjeverozapadnim čakavskim govorima*, Čakavska rič, br. 1/2, str. 139–163.

ZUBČIĆ, Sanja (2001) *Akcentatski tipovi u grobničkoj skupini govora*, magistarska radnja u rukopisu, Rijeka.

SUMMARY

Sanja Zubčić – Ivana Sanković

ACCENTUAL TYPES OF THE ADJECTIVES IN THE DIALECT OF TRTNI

The subject of this research are the accentual types of the adjectives in the dialect of Trtni, which is a part of the ekavian čakavian dialect and shows notable similarities with other Kastav dialects. In that sense, it can be the representative of Kastav dialects. Field researched material is accentually classified and compared with three original accentual types. The divergences are shown in respect to the original system and to the neighbouring northwestern čakavian dialects. The directions of language development are hypothesized from those divergences. The dialect of Trtni is distinguished by a very archaic accentual characteristic: the multitude of adjectives with the preserved long falling accent on the grammatical ending of the definite form.

Key words: *Croatian language, Čakavian dialect, Kastav dialects, adjectives, accentual types, long falling accent*